

Ա.Ս. ԴՈՒՆԿԻՆ

ՊՈԼՏԱՎԱ

ՊԵՏՏՐԱՆ

Guinness - large

Guinness - strong

Guinness - small

А.С.Пушкин

Полтава

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО

ЕРЕВАН

1937

891.71

7-90 Ա.Ս. Պողոսյան

ՅՈՒՆԵՍԿՈ Է 1961 թ.

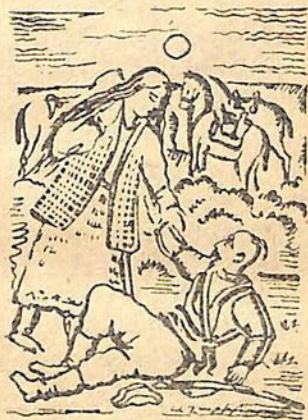
ՊՈԼՏԱՎԱ

~~487~~
~~1~~
A 3510

ՊՆՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՓՈԽԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1937

100
100
100

ՆՎԻՐՈՒՄՆ

Քեզ — բայց իմ մութ մուսայի յերգը
 Արդյոք հասնո՞ւմ ե ականջիդ,
 Արդյոք սրտիս ձգտումը, տենչը
 Կհասկանան համեստ հողիդ:

Թե պոետի այս նվիրումը,
 Ինչպես յերբեմն իր սերն եր աչն,
 Չես ընդունի կրկին, և զուր ե,
 Կանցնի դեմիցդ անպատասխան:

Լսի՛ր, սակայն, այն հնչյունները,
 Յերբեմն այնքան մոտ քո հողուն,
 Խորհիր, վոր բաժանման որերը,
 Իմ հեղհեղուկ բախտի գրկում,
 Անապատի տրտում քո տունը,
 Վերջին հնչուն խոսքերը քո
 Իմ միակ զանձն ու սրբությունն ե
 Ու միակ սերն ե իմ հողու:

ՅԵՐԳ ՍՌԱԶԻՆ

Հարուստ ու մեծ ե Կոչուբեյն ¹
 Ունի մարգեր նա անսահման.
 Յեւ արածում են նըրա գեր
 Նըժույգների յերամակներն
 Այնտեղ ազատ, անպահապան:
 Պոլտավի շուրջ ազարակներ ²
 Այգիներով շրջապատված,
 Ունի անշափ նա բարիքներ,
 Ատլաս, արծաթ ու մորթիներ
 Ամբարներում իր փափ և բաց:
 Բայց Կոչուբեյն հպարտ ե, լի,
 Վոչ փըրփրաբաշ նըժույգներով,
 Վոչ իր վոսկոյ—տուրքով Ղրիմի,
 Վոչ եւ տոհմիկ իր գյուղերով,
 Իր աղջկանով ե գեղադեմ
 Հըպարտանում ծեր Կոչուբեյն: ³

Այն եւ ասենք Պոլտավայում
 Մարիին չի հավասարվում
 Իր թովչանքով վոչ մի աղջիկ:
 Նա թարմ ե քանց դարնան ծաղիկ
Բացված հըսկա կաղնու ստվերում:

Կէ՛վում աճող բարդու նման
 Մլացիկ ե նա: Ծարժ ու ձկերն—
 Ասես կարապն ե սահուն այն
 Զըրերում ջինջ ու կուսական,
 Կամ յերկշտ վիթն ե սուբում վեր:
 Ճերմակ ե կուրծքը զերթ փըրփուր:
 Ու բարձրը, վեհ ճակատի շուրջ
 Խոպոպը թուխտ ե թուխ՝ ամրան:
 Աչքերում շող կա աստղերից.
 Ծուրթը կարմիր վարդի նըման:
 Բայց վոչ միայն գեղն ե գերիշ
 (Խամրող ծաղիկ) մեծ համբավով
 Հարգվում ջահել Մարիի մեջ.
 Հայտնի չե նա ամենուր՝ մեծ
 Համեստությամբ ու իր խելքով:
 Դալիս են պերճ փեսացուներ
 Ուղղաշնայից ու Ռուսչայից.
 Սակայն փախչում ե նա վեհեր՝
 Պսակից, ինչպես կապանքներից:
 Մերժում—բոլոր ուղողներին.
 Բայց գեամանն ինքն ե ուղարկում
 Իր հարսնախոսը նըրա տունս:
 Ծեր ե, կըքած ե տարիքով,

Ռազմով, հողատով, աշխատանքով-
Բայց սիրաբը ջերմ եւ եւ կրկին
Տիրում եւ սերը Մազեպին:

Պատանի սիրտն ահնթարթում
Այրվում, հանգչում եւ Սերն հզոր *հզոր*
Անցնում, գալիս եւ նորից նոր,
Նոր կիրք եւ միշտ ներան լափում:
Բայց չեւ աշդքան հըլու—դյուրին,
Վարկենական կըրքի հըրով
Ձի բըռնկվում ծերի հողին՝
Արդեն սառած տարիներով:
Բյուր կըրքերի բովում աղան՝
Համառ, դանդաղ թրծված եւ նա.
Բայց ուշ կըրակն եւ չի հանգչի
Մինչեւ վերջին կայծը կյանքի:

Այն վիթը չի փախչում քարայր՝
Լըսելով ճախը ծանր արծվի.
Հանրն եւ սրահում մենակ, մոլար,
Դողում՝ մինչեւ հարցը լուծվի:

Յեւ վըրդովված ամբողջ հողով

Գալիս ե մայրն ու հուղմունքով
Բըռնում ե ձեռքը, խոսում դողդոջ.
«Անխիղճը, ծերը պատվուրաց:
Այս կանգը ե... Վո՛չ, դեռ չենք մեռած.
Զի գործի նա վոճիրը վո՛չ:
Նա, վոր անմեղ իր սանիկին
Պիտի լինելը ընկեր ու հայր...
Եյանքի վերջում, Ե, խեղազար,
Նրան ուղում ե առնել կի՛ն»:
Մարին ցնցվեց: Իադադային \

Մի դալիություն տիրեց նըրան,
Ու սառն, ինչպես մեռելի դին, \

Աղջիկն ընկավ ճաղի վըրան:

Ուշքի չեկավ նա, բայց կրկին
Փակեց աչքերն ու արտմաղին
Լըռում ե դեռ: Ծեր հայրն ու մայր
Փորձում են սիրտը ամոքել,
Վանել յերկյուղն ու վիշտը դառն
Ու մութ խոհերը փարատել...
Իգնւր: Ամբողջ այդ յերկու որ
Մերթ լուռ լալով, մերթ հեծելով,
Մերժում եր ջուր ու կերակուր,

Ստովերի պէս գունատ, մոլոր,
Յեւ չեր քնում: Իսկ յերբորդ ո՞ր
Նրա սենյակը մընաց թափուր:

Վոչ-վո՞ք գիտեր, ինչպէս և չեր
Փախաւ: Ջըկնորսը այն գիշեր
Ջիւղ դովոյուն լըսեց միայն,
Կանացի շունչ, կազակի ձայն,
Իսկ առավոտ մարդի մեջ թաց,
Ութ սըմբակի հետք յերևաց:

Վոչ միայն աղվամազն այտի
Ու գանգուրներն յերիտասարդ,
Յերբեմըն ծերն ել ճակատի
Խիստ կնճիռով, մազով արծաթ,
Գեղեցկուն՝ և մեջ սիրաջեր
Վառում և կըրքահույզ տենչեր:

Շուտով հասաւ Կոչուբեյին
Որհասական այդ լուրն արնոտ.
Նա մոռացաւ պատիւ, ամօթ,
Նետվեց նա գիրկը դիմային:
Ինչ նախատինք: Յեւ հայր ու մայր
Չեն հասկանում այդ լուրը չար:

Այն ժամ միայն ճշմարտության
Յերևաց դեմքը սոսկազին:
Այնժամանակ պարզվեց միայն
Ջահել մեղսակցուհու հոգին:
Այն ժամ պարզվեց, ինչո՛ւ այնքան
Կապանքներից ընտանեկան
Նա խուսափում եր քրմահաճ
Քաղտնի տանջվում, հոգոց հանում,
Ուղղոյններին ել՝ աննշման
Լըռությունով պատասխանում:
Ինչո՛ւ յեր նա լուռ, մըտազբաղ,
Լքսում միայն ծեր հետմանին,
Յերբ վոր հընչում եր յերգ, ծիծաղ,
Ու փըրփըրում թասում գինին:
Ինչո՛ւ նա լող յերգում եր այն,
Ինչ վոր Մաղեալն եր հորինել,⁵
Յերբ նա աղքատ եր, փոքր ու դեռ
Հըռչակը չեր ծանոթ նըրան,
Ինչու հոգով վոչ կանացի
Այնքան սիրում եր ալըրուծի,
Դափերի հունչը դուռ և հանչ
Ի փառքս մալորոտական
Բուլավալի ու բունչուկի:⁶

Հարուստ, հրդոր և Կոչուրեյն:
Ունի նա շատ բարեկամներ:
Պատիվն իր դեռ կըլլեմանա:
Վստի կհանի Պոլտավան նա.
Նըրա տան մեջ, հանկարծակի,
Նա, հայրական վըրեթով լի,
Չարագործին կըհանդիպէ,
Յեւ նա կարող և անայլալ
Բազկով շամփրել նըրան... Բայց այլ
Թոհեր ունի ծնր Կոչուրեյն:

Ժամանակներն եյին այն խառն,
Յերբ Ռուսյան եր հառակ առնում,
Մաքառումի մեջ առնանում,
Ինչպէս Պետրս Մեծի հանճարն:
Փառքի ուսման մեջ նա ուներ
Դաժան վարպետ. նըրան ինչքա՛ն
Հանկարծակի արնոտ դասիր
Տըվեց շվեդն ասպետական:
Բայց փորձության բովերում բարկ
Ճակատադրի դարկերի տակ
Ռուսյան կոփվեց: Այգպէս ահա
Մուրճն ասպակին փշրում և, բայց
Կոփում պողպատը շիկացած:

Պսակված ունայն փառքով՝ անահ
Կառլը սահում եր դեպի մահ,
Գրնում եր Մոսկվայի դեմ հին՝
Ռուս ջոկատները սըրբելով,
Ինչպես մըրըրիկն ե քշում շողն
Ու թեքում խոտը ճանապարհին:
Այն ուղիով, ուր հեռք թողեց
Վոսոխը նոր և առնացի,
Յերբ անկյունով իր տարվողից
Նահանջն իր՝ այրը որհասի:

Կար խուլ հուզմունք Ուկրաինայում:
Վաղուց եր կայծը հուրհուրում:
Բարեկամներն արնոտ հընի
Պատրաստ եյին պատերազմի,
Անհաշտ, գոռոզ, ձգտում եյին
Քանդել կապերն արգելափթի,
Յեով սպասում եյին Կառլին
Հիացմունքով թեթևամիտ:
Հընչում եր Մադեպի չորս կողմ
Ապստամբ կոչը. ժամ ե, ժամ:
Բայց դեռ մնում եր ծերն զգոն՝
Պյոտրի հպատակը հնազանդ:

Առաջվա պէս խոժոռ ու խիտ՝
Ուկրա՛յնան եր վաքում հանգիստ—
Կարծես անմասն ու անխըռով,
Տարված անհոգ խնճուլքներով:

«Գետմանը—ծեր ե նա, տըկար,
Պընդում ելին պատանիներն.—
Հանգյըրել են տարիքն յերկար
Նըրա նախկին կըրակը ջերմ:
Ինչո՞ւ դողդոջ ու թույլ բազկով
Կըրում ե նա դեռ ըուլավան:
Պետք ե հիմա ռազմով, ազգով
Թնգա՛լ դեռ ատելի Մոսկվան:
Յեթե ծերուկ Դորոշենկոն,⁸
Սամոյլովիչն չերիտասարդ,⁹
Կամ Պալեյը,¹⁰ Գորդեյենկոն¹¹
Մեզ տանեյին ճակատամարտ,
Այնժամ ոտար ձընհրում այն
Կազակներ չեյին կորչի,
Կազատվեյին գնդերն համայն¹²
Մոլորոսյան մեր հեգ յերկրի»:

Այսպիս եր քաջ պատանությունն

Այրվում անդուսպ ու բորբոքվում՝
 Ծարավ վտանգավոր փորձի,
 Մոռանալով հայրենիքի
 Գերջալ վիճակը վաղեմի,
 Բողոքանի բախտավոր վեճերն
 Ու սուրբ ոաղմերը, դաշնագրերն
 Ու փառքն իրենց քաջ պապերի:
 Բայց ծերությունն զգուշ քալլում
 Ու միշտ նայում է կասկածով:
 Անկարելին ու կարելին
 Նա չի լուծում մի հարվածով:
 Ո՞վ կըսուղվի խորքերն անտակ
 Սառցով պատած ովկյանոսի:
 Ո՞վ սուր մտքով կըթափանցի
 Նենգոտ հոգու մինչև հատակն,
 Որհասական: Այնտեղ մտքեր,
 Այրվող կրքի արգասիքներ,
 Մընում են դեռ խոր ընկղղմած
 Ու վաղեմի, գուցե, տենչեր
 Հասունանում են մենակյաց:
 Գուցե: Սակայն Մազիպն ինչքան
 Խարդախ է, չա՛ր է, թունալից,
 Այնքան անհոգ է նա դրսից

Ու վարմունքով պարզ և այնքան:
Ինչպէս գիտե նա տիրաւար
Կարգալ սըրտերն ու գըրավիւ,
Վարել մտքերը անվրժար
Մարդկանց պաղտնիքը բայ անել
Ինչպիսի կեղծ վստահությամբ,
Ինչքան անհոգ՝ խնճուղքներում,
Ծերերի մոտ, ծեր շաղակրատ,
Անցած որերն և միտ բերում,
Նորերի հետ՝ ազատասեր,
Դժգոհի հետ՝ ընդդէմ կայսեր,
Զրկվածների հետ արտասովում
Ու հիմարի գտնում լիզուն:
Դուցե քըչերը միայն գիտեն,
Վոր անսասան և այդ հոգին
Յնվ անխըտիր զենքերի մեջ,
Յերբ հարկ և վնաս տալ վոսոխին.
Վոր վոչ մի հին վիրավորանք
Զի մոռացել նա իր որում,
Վոր հանցավոր իր յերազանքն
Սըղեն հասնում և շատ հեռուն,
Զունի նա վոչ մի սըբություն,
Զի կատարել նա բարություն,

Նա չի սիրում վռչինչ, ագած՝
Տենչում և, վորպես ջուր, արյուն,
Ազատությունն արհամարհում,
Վոր հայրենիք ել չունի նա:

Վաղուց, գաղտնի, իր չար հոգում
Ծերն անեղ գավ եր փայփայում:
Բայց մի հայացք վառագավոր
Թշնամական հայացք մի խոր
Նըրան շատ լավ եր հասկանում:

«Վոչ, գիշատիչ, հանդուգն գող,—
Կոչուքեյը կրճտում և չար,—
Յես խընայում եմ տունը քո,
Իմ աղջըկա բանտը խավար.
Դու չես խանձվի հրդեհում տապ,
Դու չես սատկի մոլեգնաթափ
Կաղակի թրով: Վո՛չ, արնախո՛ւմ
Մասկվյան դահիճների ձեռքում,
Արյա՛ն մեջ, փուչ չքմեղանքով,
Ցըցի վըրա, ջղատձգանքով,
Դու կանիծես այն որն ու ժամ,
Յերբ կնքեցիր աղջիկս իմ տանն,
Ու այն խնձույքը, ուր, իղձւր,
Լըցրի յես քեզ պատվո գինին.

Յեւլ աչն գիշերը, ծեր ուրուր,
Յերբ դու տարա՞ր իմ աղաւինին...»

Կար ժամանակ, յերբ Կոչուբեյն
Ընկեր եր Մազեպին, յեղբայր.
Յերբ նըրանք, աղ ու հաց վորպես,
Սըրտերն ելին բացում իրար:
Նըրանց ձիերն արյան դաշտում
Թըռչում ելին միշտ միասին.
Նըրանք հաճախ ելին խոսում
Մտերմական սիրո մասին—
Կոչուբեյին՝ գետմանը փակ
Բաց եր անում, մասամբ, հատակն
Իր ապստամբ, ագահ հոգու,
Յեւլ ակնարկում ապագայի
Ընդվզումներն արնով հըղի
Յեւլ դաշինքներն իր ահարկու:
Այդպես եր, Կոչուբեյն հոգով
Նրան նվիրված աչն ժամանակ:
Բալց մոլեգնած դառն վոխով
Նա ալժամ ունի սրտում պապակ՝
Միայն մի տենչ, նա միայն մի
Միտք ե սընում որ ու գիշեր՝

Կըկործանվի կամ կըհանի
Վոխն անարգված իրա դատեր:

Բայց չարությունը ձեռներեց,
Նա թագցրել է խոր սրտում:
Անզոր վշտով գիշեր, ցերեկ
Նա դեպ շիրիմ է լուկ ձգտում:
Մաղեպի դեմ նա քեն չունի.
Աղջիկն է մեղավոր միայն:
Բայց նա աղջկան ել կըների.
Տիրոջը թող տա պատասխան—
Իր գերդաստանն անպատվելով՝
Մոռանալով լերկինք, որենք:

Այն ինչ, արծվի սուր հայացքով,
Իր շրջանում, գիշեր ցերեկ,
Փընտռում է նա՝ կողմնակիցներ
Քաջ անկաշառ և աներեր.
Կընոջը վողջը խոստովանեց.¹³
Վաղուց նա խոր լռության մեջ
Ահեղ նյութում է մատնություն,
Յեւ կանացի վըրեժով լի,
Կինն անհամբեր, անլըռելի,

Դըրդում ե գաղաղած մարդուն:
Նա լուռ գիշեր քննի պահին,
Վորպես վոգի գիշերալին,
Նըրան վըրիժ ե փըսփըսում
Յեւ պարսավում ե արտասվում
Յեւ պահանջում յերդում անեղծ—
Յեւ Կոչուբեյն ահեղ՝ յերգվեց:

Կըշքուլած ե հարվածը: Արդ՝
Իսկրայի¹⁴ հետ ե Կոչուբեյն:
Խորհում են յերկուսով. «Արդեն
Պատրաստ ե վոսոխին թափարդ:
Բայց ո՞վ, արդյոք, խանդավառված
Դեպի բարիքն ընդհանրական
Չարագործի մասին դըված
Այդ մատնագիրն որհասական
Կհասցնի անվախ՝ նըրան
Պյոտրին ահեղ ու կանխակարծ»:

Կազակներն մեջ Պոլտավյան,
Մերժված անբախտ այդ աղջկանից,
Սիրում եր մեկը դեռ նըրան
Սիրով անմար ե անձկալից:

Նա յերեկո և առավոտ
Իր մայր գետի չեղերքի մոտ,
Կեռասենու շրվաքի տակ,
Մարիին շատ և ըստասել,
Տանջվել անհույս ու դառնացել,
Ու լոկ տեսքովն առել փափագ:
Անհույս սիրով և սիրել նա,
Զի ձանձրացրել առաջարկով.
Նա մերժումին չեր դիմանա:
Յերբ այցելում եյին խմբով
Փեսացուները, նա ջոկվում
Ու հռանում եր վորը, վըհատ:
Իսկ յերբ հանկարծ Պոլտավայում
Մարիի խաղքն յեկավ ի հայտ,
Յերբ բաճբասանքը Մարիին
Ծաղրեց անգութ ու աչպանեց,
Մարին այդտեղ ել պահպանեց
Նըրա հանդեպ իր թովքը հին:
Բաց, յերբ, թեկուզ պատահարար,
Մեկը հիշում եր Մաղեպին,
Դեղնում և նա վշտով անճառ՝
Հայացքն իջեցնելով գետին:

Ո՞վ ե լուսնով, աստղերի տակ
Սուրում ալսքան ուշ ժամանակ,
Այն ո՞ւմ նըժուլդն ե անդադար
Այդպես չափում ըստեալն անծայր:

Կազակն հյուսիս ե միշտ գընում,
Կազակը չի հանգըստանում
Վոչ կաղնուտում, դաշտում լըռին,
Վոչ ել դժվար անցման պահին:

Թուրն ե փայլում դերթ ապակին,
Պարկը դնգում կըռան տակին,
Սուրում ե ձին անգայթ հեռուն,
Բաշը կայտառ թափահարում:

Սուրհանդակին սլետք կըգա փող
Կըտրիճի թուրն ե հուլսի շող,
Կալտառ նըժուլդն ել հուլս ե, կյանք,
Բայց այդ պահին գլխարկն ե թանկ:
Գլխարկի տեղ պատրաստ ե տալ
Ձին, փողն ու թուրն ապակեփայլ,
Բայց նա գլխարկը չի զիջի
Թեկուղ վալրագ կուլի միջին:
Ի՞նչ ե—գլխարկ մի հասարակ:

Վնչ—կա աշնտեղ կարված՝ նամակ,
Թուղթ հետմանի դեմ չարածին
Կոչուբեյից Պետրոս Մեծին:

Այնինչ, ամպրոպը չգգալով,
Վնչ մի բանից չսարսելով,
Մազեպը դավն ե պատրաստում:
Յեւ լիազոր ճիղվիթը¹⁵ նրան,
Տալով գահի խախուտ խոստում,
Հիմք ե դնում խռովության:
Նըրանք մըթան մեջ, յերկու գող,
Բանակցում են՝ սըրտները դող,
Դավն իրար մեջ կըշռում, կարգում,
Ունիվերսալ¹⁶ գըրում այնքան,
Արքայի գլուխը սակարկում
Ու յերդումները վաստակահան:
Պալատ մտավ խորհրդավոր
Այնորվանից ինչ վոր աղքատ,
Նրան՝ Ուրիկը¹⁷ կեղծավոր,
Գետմանների միջնորդը նենգ,
Տանում, բերում ե անըկատ:
Ամեն տեղ սըրըսկում են թուլն
Իր ծառաները գաղտնահած,

Բռւլալիւնի¹⁸ հետ՝ դադադած
 Դոնի կազակներին դըրդում,
 Ու զարթեցնում աշնտեղ վայրի
 Կիրքը խիզախ հորդաների,
 Դնեպրի շեմքից աշնկողմ, աշդժամ,
 Ահաբեկում են կատաղի
 Ամբոխը հոծ կազակների
 Ընդդեմ Պյոտրի իշխանության,
 Մազեպն հսկում է անդադար,
 Յերկրից—յերկիր գրում. արդեն
 Հանել է նա խարդախաբար
 Բախչիսարայը Մոսկովայի դեմ,
 Նըբան լըսում է վարչավում
 Լեն թագաւորն, Ոչակովում,
 Բերդի պատերից ներս—փաշան,
 Բանակում Կառլն ու ցարն՝ Անքուն,
 Անխոնջ է այդ հողին դաժան,
 Նա խոկալով խոկում է հար
 Դիպոնկ նյութիւ հարվածը, խոբ,
 Չի թռւլանում այդ կամքը չար,
 Չի հանդչում կիրքը հանցավոր:

Բայց նա ինչպե՞ս ցնցվեց, դողաց,

Յերբ վոր հաճկարժ գլխին շողաց
Ամպրոպն անեղ, յերբ վոր նըրան,
Ռուսաստանի վոսոխին այն,
Ռուս իշխաններն¹⁹ ուղարկեցին
Թուղթը գրված Պոլտավայում
Յեւ, փոխանակ սպառնալու,
Փաղաքշանքներ շըռայլեցին
Նըրան, իբրև անմեղ զոհին:
Պատերազմի հոգսով տարված,
Կեղծ սադրանքի դեմ վրդովված,
Ու չանսալով մատնադրերին,
Ինքը արքան եր հուգային
Մըխիթարում, տալիս խոստում
Սաստեղ չարիքն—արմատախիւ,
Պատժով անեղ ու շըռնդուն:

Մաղեպը, կեղծ իր վշտի մեջ,
Հըլու ձայնով ցարին դիմեց.
«Պարզ ե տիրոջն ու աշխարհին,
Նա, խեղճ հետման, քըսան տարի
Յարին անկեղծ ե ծառայել
Ու բարձրացել ե առավել
Նըրա անձառ վողորմությամբ...
Ո՛ր, չարություն անմիտ և կույր...

Արդեն հասած շիրիմի դուռ՝
 Նա միթե դավաճանության
 Ուսմունքն այսոր պիտի սկսեր
 Ու փոսքն անբիծ նըսեմացներ,
 Միթե նա չե՞ր, վոր զաչրուլթով
 Մերժեց ոգնել Ստանիսլավին,²⁰
 Պատկառանքով հավատաբիմ
 Մերժեց նա թագն ուկրայնական,
 Ու դաշնագիր, գաղտնիք այնքան,
 Պարտքին գիտակ՝ հըղեց ցարին:
 Նա չե՞ր, վոր խուլ մընաց խանի²¹,
 Ստամբուլյան գոռ Սուլթանի
 Սադրանքներին: Պատրաստ ե նա,
 Խելքով, սըրով միշտ կըգնա
 Ընդդեմ ցարի վոսոխներին,
 Զի խնայում է հոռանդ ու կյանք,
 Յեվ հանդգնել ե մի չարկամ
 Ցե՛խ նետել նրան, ալեորին:
 Յեվ ո՞վ ե, Իսկրան, Կոչուբեյն,
 Իր ընկերները հընագույն...»
 Յեվ արցունքով արյունախում,
 Հանդգնությամբ իր սառնասիրտ,
 Նըրանց համար դահիճն այդ բիրտ

Մահապատիժ ե պահանջում, 22

Ո՞ւմը պատժել... ծերակ դաժան:
Վորի աղջիկն ե քո գրկում:
Բայց նա խեղդում ե սառնարյուն
Սըրտի մրմունջը թմրածայն:
Խոսում ե նա, ինչո՞ւ հիմարն
Անհավասար վեճ ե սկսել:
Ինքն ե գողոզ, ըմբոստասեր,
Ինքն ե սրում սակր իր համար,
Ո՞ւր ե վազում խուփ աչքերով:
Ի՞նչ հիմունքով ու հույսերով:
Գուցե... Բայց սերը աղջկա
Հոր կյանքը չի փրկել: Պիտի
Սիրողը գետմանին գիջի,
Թե չե արյունն ինձնից կերթա»:

Մարի, Մարի, թշվառ Մարի,
Գեղ չերկասլան աղջիկներին
Գիտե՞ս, դու քո չքնաղ ծոցում
Ինչպիսի ոճ ես սընուցում:
Այդ ի՞նչ ուժով անմեկնելի
Քեզ կախարդել ե, քեզ գերել

Նըրա հոգին: պիղծ ու մոլի:
 Դու. ո՞ւմն ես քեզ զոհաբերել:
 Այն պանդուրները ալևոր.
 Յեվ կնճիռները նըրա խոր,
 Փոս ու փայլուն նըրա աչքերն
 Ու նենգավոր խոսքերը ջերմ՝
 Բեզ համար թանգ են ամենից.
 Դու մոռացար քո մորն անդամ,
 Վեր դասեցիր հոր ոջախից
 Առաքաստը պայթակղության:
 Հըրաշալի քր աչքերով
 Բեզ կախարդել ե ծերն անշնջ,
 Նա իր խաղաղ զրույցներով
 Բընացրել ե խիղճը քո մեջ.
 Դու քո հայացքը շըլացած
 Նըրան հառած խոնարհ ու հեղ
 Փայփայում ես նըրան սրտանց—
 Յեվ հաճելի չե խաղքըդ քեզ,
 Դու խենթ, հպարտ հիացումով՝
 Անբիծ ես համարում նըրան—
 Դու պատկառանքը թուլչական
 Կորցրիր անդարձ քո անկումով:

Բայց ի՞նչ է Մարիին ամոթ
Ու նախատինք, թուքն աշխարհի,
Յերբ վոր, զըլուխն ե գոռ ծերի
Թեքվում նըրա ծնկների մոտ,
Յերբ մոռացած գետմանն այդպես
Կլանքի աղմուկն ու աշխատանք,
Խոհերն անեղ ու գաղտնափակ
Բացում ե աղջըկան այդ հեզ:
Զի ափսոսում որերը կույս,
Միայն, մեկ-մեկ, տրտում մի հույզ
Հոգին ծածկում ե ամպի պես.
Պատկերացնում ե հորն ու մոր
Հուսալքված ու վշտակեղ,
Տեսնում ե նա աչքում արցունք՝
Նըրանց մենակ, վորդիաղուրկ
Տերության մեջ, և նա ասես
Լըսում ե նրանց յերգերը կեզ:
Ո, չեթե նա տեղյակ լիներ,
Ինչ վոր գիտե Ուկրաինան վողջ
Բայց նըրանից պահված և դեռ
Գաղտնիքը այն յեղեռնագործ:

ՅԵՐԳ ՅԵՐԿՐՈՐԴ

Մաղեպան մռայլ եւ իր հոգին
 Հուզված ե ժանտ յերազներով:
 Մարին քնքուլ իր աչքերով
 Նայում ե հեզ — իր ծերուկին:
 Նըրա ծնկները գրկելով՝
 Զեղում ե սերն իր անդադար:
 Իզո՛ւր թեկուզ նըրա սիրով
 Զեն փարատվում խոհերը չար:
 Նա չի լըսում հեզ աղջըկան,
 Ցած ե նայում նա սառնագին,
 Նըրա քնքուլ չնախատինքին
 Լոկ լըռությունն ե սլատասխան:
 Մարին խոցվում ե, դարմանում,
 Նա շնչասպառ վեր ե կենում,
 Խոսում ցասկոտ ու վճռական:

«Լսիր, գետման, քեզ համար չես
 Կյանքում ամեն ինչ մոռացա:
 Սիրելով մի անգամ հավերժ՝
 Միայն քո սերն չես ունեցա
 Աչքիս առաջ: Նըրա համար

Խորտակեցի յես բախտս վառ,
Բայց չեմ ցավում վոչինչի չես—
Հիշիր. յերբ այն անեղ գիշեր
Լըռության մեջ հանձնվեցի քեզ,
Դու յերգվեցիր ինձ անհուն սեր,
Ինչո՞ւ, ուրեմըն, չես սիրում:

ՄԱԶԵՊԱ

Դու անարդար ես, սիրելիս,
Հեռու կաց խենթ ցընորքներից,
Այդ անիմաստ կասկածներում
Դու սիրաբեզուդ կխորտակես.
Ո վոչ, հոգին քո բոցակեզ
Հուզում ե կիրքը կույր, մոլի:
Մարի, գիտցիր, սիրում եմ քեզ
Փառքից, գահից ել ավելի:

ՄԱՐԻԱ

Վոչ. խորամանկ ես դու դեպ ինձ:
Վաղճուց եյինք մենք անբաժան:
Այսօր փախչում ես իմ սերից,
Չանձրույթ ե պատճառում քեզ այն:
Պետերի հետ ես վողջ ուր դու,

Խնճուկք, մեկնում—իսկ յես չըկամ,
 Աղքատն ե միշտ քեզ հետ նստում
 Ամբողջ գիշեր, ճիզվիթը կամ,
 Յեւ կամ մենակ ես լուսացնում:
 Դիպչում ե սերըս հեզ ու վորբ
 Դաժանությանըդ սառցապատ:
 Խըմել ես դու կենացն ինչ վոր
 Դուլ'սկայայի: Նորույթ ե այդ:
 Ո՞վ ե այդ Դուլ'սկայան:

ՄԱԶԵՊԱ

Յեւ դու

Խանդոտ: Յեւ յես, այս տարիքում,
 Պիտի փնտռեմ գոռող վողջոյնն
 Ինքնահավան գեղեցկուհու:
 Կարո՞ղ եմ յես ծերուկըս խիստ,
 Անդործ տըղի պես հառաչել,
 Ծանր կապանք առնել վրաքիս,
 Ու կեղծությամբ կանանց դյուլթել:

ՄԱՐԻԱ

Վնչ, բացատրիր առանց շեղման
 Յեւ պարզ, ուղիղ պատասխանիր:

ՄԱԶԵՊԱ

Թանգ ե հանդիսող հողեկան,
Մարի, ուրեմն այսպես, լսիր

Մի գործ ենք մենք նյութել վաղուց.
Մեզ մոտ չեռում ե այսոր այն:
Ժամանակներ են ըարեհույս.
Ու մոտ ե ժամն ահեղ բախման:
Մենք անաղատ ե առանց փառք,
Քանի ծովենք խոնաբհադիր
Վարչավայի հովանու տակ
Ու Մոսկովյան ինքնակալին:
Ուկրայնային ժամ ե արդեն
Անկախ մի կայսրություն դառնալ.
Պարզում եմ չես Պետրոսի դեմ
Ազատության դրոշակըն ալ:
Պատրաստ ե վողջը, դաշնագիր
Ունեն ինձ հետ յերկու արքա.
Շուտով շրջոթ աղաղակի
Ու վեճերի մեջ մարտական
Կըրարձրանամ գուցե չես դա՛:
Յե՛վ հուսալի չեն ընկերներս.
Իշխանուհի Դու՝ լսկայան,

ՃիգՎիթն ու ալս աղքատն, ահա,
Կըտանեն գործը մինչև վերջ:
Արքաներից նամակ, պատվեր
Նրանք են ինձ բերում, տանում:
Ահա քեզ մեծ խոստովանանք:
Գահ հա: Կասկածը քո անհագ՝
Ցըրվէց արդյոք:

ՄԱՐԻԱ

Ո, թանկագին,
Կդառնաս ցար դու աշխարհին
Քո հարազատ: Վայել ե թագն
Ալիքներին:

ՄԱԶԵՊԱ

Կաց, վաղ ե դեռ,
Դեռ կճայթի մըրիկը բարկ:
Ով գիտե, ի՞նչ ե սպասում մեզ:

ՄԱՐԻԱ

Քեզ հետ չունեմ յես վոչ մի ահ —
Հըզոր ես դու: Գիտեմ, ճ, քեզ
Գահն ե սպասում:

ՄԱԶԵՊԱ.

Իսկ յեթե մահ...

ՄԱՐԻԱ

Յես ել քեզ հետ դեպ մահ այնժամ.
Միթե կապրեմ չես առանց քեզ,
Վոչ, դու ունես գահի նըշան,

ՄԱԶԵՊԱ.

Սիրժամ ես ինձ:

ՄԱՐԻԱ.

Սիրժամ եմ, Յես:

ՄԱԶԵՊԱ.

Քեզ թանգ ե հմյրըդ ավելի,
Թե ամուսինըդ:

ՄԱՐԻԱ.

Սիրելի,

Ի՞նչ հարց ե այդ, Դա ինձ մատնեց
Զուր տագնապի: Ճգնում եմ հար,
Վոր մոռանամ յես հայր ու մայր:

Նրանց յես խաղք արի. դուչե
(Զարհուրելի ի՜նչ գառանցանք)
Ինձ անիծել և հայրքս բարկ,
Յեղ ռւմ համար:

ՄԱԶԵՊԱ

Յես թանգ եմ քեզ
Հորից ուրեմըն: Լճու ես...

ՄԱՐԻԱ

Տէր:

ՄԱԶԵՊԱ

Պատասխանիր:

ՄԱՐԻԱ

Դու ինքդ ասա:

ՄԱԶԵՊԱ

Ասենք թե բանն աշնտեղ հասավ,
Վոր պիտ մեռնի կամ նա, կամ յես,
Ու դատաստանն ել քո ձեռին,
Դու կղոհես մեղնից վորին,

Վերին հովով կապառապանես:

ՄԱՐԻԱ

Ախ բնավ ե, սիրտըս մի հանիր:
Դու, գայթակղիչ:

ՄԱՋԵՊԱ

Պատասխանիր:

ՄԱՐԻԱ

Գունատ ես դու, խոսքըդ դաժան...
Մի բարկանա: Յես ամեն բան
Պատրաստ եմ քեզ զոհել: Սակայն
Սարսափ ե միտքն այդ խոսքերի:
Հերիք ե:

ՄԱՋԵՊԱ

Բայց հիշիր, Մարի,
Ինչ ասացիր ինձ այս վայրկյան:

Լուռ ե գիշերն ուկրայնական:
Յերկիրնքը ջինջ ե: Շողշողուն:
Զի ուզում ողն իր նինջն անգամ
Վանել: Հաղիվ ե դողդողում

Բարդիների տերէն արծաթ:
Վերից լուսինը մեղմածաթ
Շողում ե՛ Բեւա ցերկովին,
Պարտեզներին գետմանական
Ու վողողում դոյակը հին:
Յեւ լճու ե, լճու ե չորս բոլոր,
Բայց դոյակում շրփոթ, հուզում:
Զնդաններից մեկում, մոլոր,
Խորունկ ու ծանր խոկանքում,
Լուսամուտի առաջ նըստած,
Կոչուբեյը, շղթան վոտքին,
Մըռայլ նայում ե յերկընքին:

Վաղը պատիժն ե: Բայց անան
Դիմավորում ե մահվան նա:
Նա իր կյանքին չի ափսոսում:
Մահն ի՞նչ ե վոր, ցանկալի քուն:
Կերթա շիրիմ նա արնոտլած:
Հաղթում ե նինջը: Տե՛ր աստված,
Զարագործի վոտքերի տակ,
Ընկնես անդոր, բերանդ փակ,
Ինչպես անբան մի անասուն,
Ցարն ինքն իրեն ձեռքովը քեղ՝

Տա վոխերիմ իր թշնամուն,
Վոր դու տանջվեա և անարգվեա,
Կորցընես կյանք, պատիւ, տնուն,
Տանես քեզ հետ կառավնասյուն
Ընկերներին, դագաղի մոտ
Լըսես նըրանց նըզովքն արնոտ,
Անմեղ պառկես կացինի տակ,
Ու տեսնես դեմըդ սանձարձակ,
Ծաղրող հայացքը թըշնամուդ,
Նետվես մահվան անդունդը մութ՝
Չավանդելով և վռչ վոքի
Վըրեժը խոր ք" վոսոխի:

Յեւ նա Պուտավան իր հիշեց,
Յեւ ընտանիք և բարեկամ,
Անցած որերի փառքը մեծ,
Հիշեց յերգերն իր աղջկա,
Յեւ տունը հին, ուր նա ծնվել,
Յեւ այն, ինչով հրճվել կյանքում
Յեւ ալժմ կամաւոր թողել,
Ինչո՞ւ —

Սիրել եր ջանք ու խաղաղ քուն
Բաց բանալին ժանգոտ

Զնդում ե կողպեքում—և նա
Խորհում ե սթափվելով. ահա,
Արնաշաղախ իմ ճամփի մոտ
Իմ ուղեցույցը խաչակիր,
Հըզոր լուծիչը մեղքերի,
Բըժիշկն հոգու վերքի, ծառան
Ի մեղ խաչված Քրիստոսի.
Նա ինձ բերում ե սըրբադան
Մարմին, արյուն: Թող ամրանամ,
Մահվան դիմեմ թող համարձակ
Ու մտնեմ այլ, անմահ մի կյանք:

Ու մորմոքով խորունկ՝ սրտի
Պատրաստ ե նա, խեղճ կոչուբեյն,
Զեղել թախիծն իր աղերսի
Ամենազոր անհունի դեմ:
Բայց միանձնի փոխարեն նա
Ուրիշ մի հյուր տեսավ հիմա.
Տեսավ նա Ո՛րլիկին մովի:
Յեւ դառնորեն, զզվանքով լի,
Հարցնում ե նահատակը ծեր.
«Այստեղ ես դու, մարդ ժանտադին,
Ինչո՞ւ գիշերն իմ աչք վերջին

Մաղեպն ելի խռովում ե դեռ:

ՈՐԼԻԿ

Հարցաքննում ե դեռ, խոսիր:

ԿՈՉՈՒԲԵՅ

Արդեն խոսել եմ, հեռացիր,
Ինձ թող մենակ:

ՈՐԼԻԿ

Դեռ մանը դեռ.

Ուղում ե դադանիքներ:

ԿՈՉՈՒԲԵՅ

Բայց ի՞նչ:

Վաղուց ասել եմ ամեն ինչ—
Ձեր պահանջով: Իմ ցույցունքներն
Ամենն ել կեղծ են: Նենդամիտ,
Դավիճ եմ յես: Նա՛ ճշմարիտ,
Ել ի՞նչ:

ՈՐԼԻԿ

Վաղուց ե մեզ հայտնի,

Վոր դու հարուստ եյիր անհուն,
Վոր դու ունես Դիկանկայում²³
Անթիվ գանձեր պահած դադունի:
Դու, անկասկած, կգլխատվես,
Քո ունեցվածքն ամբողջապես
Կանցնի գանձարկղը ռազմական—
Որենքն այդպես ե: Յես այս ժամ,
Վերջին նըշում եմ պարտքդ. բաց.
Ուր են գանձերդ թագցըրած:

ԿՈՉՈՒԲԵՅ

Զեք սըխալված. յես այս յերկրում
Յերեք գանձով եյի բերկրում:
Առաջին գանձը՝ պատիվս եր այն,
Վոր կտտանքներն ինձնից առան,
Յերկրորդ իմ գանձն՝ անդարձ կորած՝
Պատիվն եր իմ դըստեր սիրած:
Նըրա համար գիշեր ցերեկ—
Դողում եյի յես սրտացավ.
Մազեպն այդ գանձը գողացավ:
Բայց յերրորդ գանձը պահեցի,
Գանձն իմ՝ վրեժը սրբազան:
Աստըծուն հմ տանում յես այն:

ՈՐԼԻԿ

Թող զառանցանքըդ, ծերունի,
Այսոր, գեթ, թողնելով յերկիր,
Դու լըջամիտ յեղիր և խոր,
Կատակելու ժամ՝ չե՛ս խոսիր,
Յեթե կտտանք չե՛ս ուզում նոր,
Ու՞ր են փողերը:

ԿՈՉՈՒԲԵՅ

Չար ստրուկ,
Վերջ կա՞ն արդյոք այդ անհեթեթ
Հարցերին: Կան, մտնեմ դադար,
Այնժամ դընա Մադեպի հետ
Ձեր մատներով արնաշաղախ
Իմ ունեցվածքը հաշվելու,
Նըկուղները փորփըրելու,
Այրելու տունն, այգին խաղաղ:
Տարեք ձեզ հետ իմ աղջկան,
Նա ինքը վողջը ձեզ կուսի,
Տեղն ինքը ցույց կտա գանձի.
Այժմ աստծու սիրուն, սակայն,
Խնդրում եմ՝ ինձ թողեք հանգիստ:

ՈՐԼԻԿ

Ու՞ր են փողերը թաղցրած:
 Չե՞ս: Ու՞ր են քո փողերը, բայ.
 Վախեցիր վատ հետեւանքից:
 Խորհիր, ասա մեզ տեղը Ի՞նչ.
 Լըռու՞մ ես: Նու—կտտանք: Դահլիճ, 24
 Յեկավ դահլիճը...

Ո, գիշեր

Տանջանքների: Բայց ո՞ւր ե նա:
 Ու՞ր ե հեռմանը չարագործ:
 Ու՞ր ե ծածկել ո՞ճն իր անարդ.
 Խըղճի խայթերը չարախոց:
 Թմրադեղված սիրով նենդու,
 Անգիտությամբ դու յերջանիկ
 Աղջկա սրահում, յի, խառնարդ
 Իր սանուհու անկողնու մոտ
 Նստած ե լուռ, մըռայլ ու մութ
 Մաղեպը խոնարհված գլխով:
 Հողով անցնում ե հապար խոհ,
 Մեկը մյուսից դըժնի, դըժնի,
 «Խենթ Կոչուրեյ—նա կըմեռնի,
 Նա փրկուլթյուն չունի վարքան

Վոր նըստատակը դետմանի
Մոտ ե, աչնքան նա անոասան
Իշխանությամբ ոժտվի սլիտի,
Այնքան իր դեմ ցած սլիտ իջնի
Վոսոխը: Վոչ մի փրկություն.
Մասնիչն ու իր ընկերն իսկույն
Պիտի մեռնեն: Սակաչն հառած
Մազեպը դեմքը անկողնուն՝
Խոկում ե ծանրը. «Տե՛ր աստված.
Ի՞նչ կըլինի նըրան, յիրք նա
Կըլսի լուրն որհասական:
Հանգիտտ ե նա մինչև այսօր —
Սակաչն դադարիքը չի մընա—
Յերկար պահված: Առավոտյան
Սակըը կիջնի, կըդըդըրդա
Ուկրայնան վողջ: Յերկիրն համայն
Կըձայնակցի շուրջը նըրա...
Տեսնում եմ, ախ. թե բախտն անհազ
Տըվել ե քեզ կյանքի հույզեր,
Ամպրոպն ուրեմն, տար մենակ,
Մի ունենա դու կին ու սեր:
Յե՛վ չեն լծվի նույն սալակին
Նըժույգն ու սառսըռուն այժմ:

Յես մոռացա ինձ. դառնագին
 Տալիս եմ տուրքը խենթության...
 Ինչ վոր թանգ եր, ինչ վոր անգին,
 Ինչ վոր թովք եր տալիս կյանքին,
 Բերավ ինձ խեղճն իբրև նըվեր,
 Ինձ, ծերուկիս մըռայլ,— և ի՞նչ.
 Ինչ վիշտ եմ յես նըրան տըվելք:
 Յեվ նա հայտւմ ե վերըստին.
 Ինչ քաղցըր, մեղմ ե անկողնում
 Անդորըրը պատանեկության:
 Յեվ քունը յերջանիկ՝ նրան
 Ինչքան քնքեւջ ե փայփայտւմ:
 Շուրթը բացվեց. խըռովք չունի
 Շունչը նրա ջահել կրծքի:
 Իսկ վանդը, վանդը... ցնցվելով
 Մազեպը դեմքը դարձընում,
 Յեւնում ե լուռ ու դուրս գալիս
 Ամայացած այգին իջնում:

Լուռ ե գիշերն ուկրայնական,
 Յերկինքը ջինջ ե: Շողշողուն:
 Զի ուզում ողն իր նինջն անգամ
 Վանել, Հազիվ ե դողդոջում

Բարդինների տերևն արծաթ:
Բայց Մաղեպի հողու մեջ ժանտ
Մուրի են խոհերն ոտարոտի.
Փայլուն աստղերը յերկնքի,
Վորպես աչքեր մեղադրական
Նայում են, հեզնորեն, նըրան,
Յեւ ըբարդինները խիտ շարքով,
Գլուխները մեղմ ուռերելով,
Լուռ փըսփըսում են վորպես խու
Դատավորներ: Խեղդուկ ե գոլ
Ամառնային գիշերը մուրի,
Ինչպես զընդան անլուսամուտ:

Յեւ... թույլ մի ճիչ... Նվաղ մի հեծ
Նա, գնացե դղյակից լըսեց:
Արդյոք մըտքի ցընձըք եր աչք,
Գաղտնի կոծ, բուխ կըռնիչ,
Կտտանքի հեծ, թե ալ մի հինչ—
Բայց միայն եր հուզմունքը վատ
Ծերն անկարող յեղավ վանել
Յեւ ալ գոչով պատասխանեց
Այդ նվոցին—այն գոչումով,
Վորով յերբեմըն նա գի ու,

Ռադմաճախատն եր խըլացնում,
Յերբ Զարեւայի, Գամալեյի,
Նըրն հետ... այդ կոչուբեյի—
Թըռչում եր նա ռազմի բոցում:

Ծիրանի աչքը մատն ահա
Պարզեց պաշտառ չերկնի վըրա:
Փայլեց բըլուր, հովիտ և արա,
Յեվ կատարներն անտառների,
Յեվ դետն արծաթ, կոհակալից:
Հնչեց աղմուկն աչքի զըվարթ
Յեվ արթնացավ մարդը քնից:

Մարին անճշ է դեռ շընչում
Ու մեղմաթե նինջի դըրկում
Լըսում է, մեկը ներս յեկավ
Ու մեղմ դիպավ նըրա վոտքին:
Նա արթնացավ—սակայն կրկին
Փակեց աչքերը՝ ժպտալով՝
Առավոտյան լույսի փայլից.
Մեկնեց թևերն ու շընջաց
Նա նվաղուն, գորովալից.
«Մաղիպա...»: Բայց ուրիշ մի ձայն

Պատասխանեց... ո, տե՛ր աստված:
Ցընցվեց Մարին... և ի՞նչ, նըրան
Ի՞ր մայրն և մոտենու՞մ...

ՄԱՅՐ

Լճու կաց.

Մեզ մի սպանի, յես գիշերով
Այստեղ անցա գաղտադողի՝
Արտասովալի լող մի խնդրով:
Այսոր պատիժն ե: Դ՞նւ ելի
Մեղմես դուցե նըրանց մոլի
Կիրքը: Փրկիր քո հոբը:

ԴՈՒՍՏՐ (Սարսափահար)

Ի՞նչ հայր

Յե՛վ ի՞նչ պատիժ:

ՄԱՅՐ

Դու չըգիտե՞ս

Մի՞նչ աշխարհ... Վոչ, դու վանքում չես,
Այլ՝ դղյակում. տեսնում ես բիրտ
Գետմանի ույթն՝ ինչպես անսիրտ
Պատժում և ի՞ր վոսոխներին,
Ի՞նչքան մոտիկ և նա ցարին —

Բայց յես տեսնում եմ. վըշտահար
 Ծընողներիդ մերժում ես դու
 Մաղեպայի սիրո համար:
 Քընած ես դու, յերբ նըրանք Հար
 Մի դատաստան են պատրաստում,
 Կարդում վըճիռը մոլեգին,
 Հորըդ համար սըրում կացին—
 Տեսնում եմ. խորթ ենք մենք իրար...
 Մարի, աղջիկըս, մի լինի քար,
 Վազիր, նըրա լոտքերն ընկիր,
 Հրեշտակ յեղիր, հորըդ փրկիր,
 Քո հացացքով դու կըկապես
 Չարագործի ձեռքը դադիր,
 Կըհեռացնես կացինը: Վազիր,
 Պահանջիր—չի մերժի նա քեզ,
 Դու նրա սիրուն թողիր պատիվ,
 Ծնող, աստված:

ԴՈՒՍՏՐ

Այս ժւր եմ յես:
 Հալըս... Մաղեպան... գլխատում—
 Այստեղ, ինձ մոտ, այս դղյակում,
 Մայրըս աղերսելու յեկած—

Կոչուբէյն ե պառկում կոճղին,
Յեւ լուռ ե, լուռ ամբոխն անով
Ինչպէս դագաղ: Փայլեց կացինն
Ու դեն թըռաւ դլուխն անա:
Տընքաց վողջ դաշտը: Մյուսն իսկույն
Թըռաւ նույնպէս ալընթարթում:
Արջամբ ներկվեց խոտը խաղաղ—
Յեւ չար դահիճը հրճվանքով
Մաղափնջերը ձիգ ձեռքով
Բըռնեց ու կառափները զույգ
Ամբոխի վրա ցնցեց հատուկ:

Մահապատիժը կատարվեց:
Ամբոխն անհող ցրվում ե տուն
Յեւ ամեն մեկն արդեն անվերջ
Իր բանն ու գործն ե մըտմըտում:
Դաշտը, քիչ—քիչ, ամայացաւ,
Մինչդեռ ճամփով փռեթաթալ
Յերկու կանաչք եյին վազում,
Տանջված, փռոտ ե ուժասպառ:
Շտապում եյին գըլխատման վայր
Նըրանք՝ զարհուրանքով լեցուն:
«Ե՛լ ուշ ե». — մատն այնկողմ մեկնած,

ԴՈՒՍՏՐ

Աստված,

Աստված, այսուր—Թշվառ իմ հայր,
Յեղ նա մահճին ընկավ, մընաց,
Ինչպես մեռելը դալկահար:

Խայտարղիտում են գըղականեր:
Տեգերն արևի տակ շողում:
Թնդում են թմբուկներ, դափեր:
Թըռչում և գորքն գետմանական, ²⁵
Հավասարվում են շարքերում
Գնդերն: Ամբոխն և խիտ չեռում:
Սըրտերն են թըփրտում: Ճամփան
Ոձի դալար պոչի նըման
Շարժվում և՛ լի ժողովըդով:
Դաշտի մեջ բեմն որհասական:
Սյնտեղ ժըպտում և անվըրդով
Դահլճն ու սպասում դոհին,
Կամ խաղացնում և ահագին
Մակըը ձեռքով իր սպիտակ
Կամ կատակում աննըպատակ՝
Ամբոխի հետ ուրախացող,
Վողջը ձուլվեց մի շառաչող

Աղմուկի մեջ. կանաչի ճիւղ,
 Ծիծաղ ու հեծ, հիշոց կիզիւն:
 Հանկարծ հնչեց ազդու մի ձայն
 Ու վողջը պապանձվեց: Միայն
 Նըժույգների դուխունն եր պոռ
 Լըսվում լռության մեջ զարհուր:
 Երբ ջապատված վարձու գորքով՝
 Պան գետմանն իր շքախմբով
 Քշում եր ձին իր սևաթույր:
 Մինչ այնտեղից, Կեվի ճամփով
 Գալիս եր սայլը. Տագնապով
 Բոլորը նայեցին այնտեղ:
 Խաղաղ, յերկնքի հետ հաշտված,
 Նստած եր Կոչուրեյն անմեղ,
 Կողքին, անհոգ ու լուռ, Իսկրան,
 Բախտին հըլու՝ դառի նըման:
 Սայլը կանգնեց: Վորոտալիր
 Աղոթքը հոգևոր հընչեց:
 Բարձրացավ խունկը բուրվառից:
 Սմբոխն անձայն խաչակնքեց
 Թշվառների հոգու համար,
 Նահատակներն ել՝ իրենց չար
 Վոստիկների: Ահա գնացին,
 Յեկան: Ու խաչակնքելով

Խելագարվել եմ լիս հանկարծ,
Կամ դառանցում եմ:

ՄԱՅՐ

Տեր ընդ քեզ,—

Վոչ, դառացանք, յերազ չկա.
Դու չե՞ս լըսել մինչև հիմա.
Վոր հայրըդ, մոլեգնած դըստեր
Անպատվությամբ, չըդիմացավ,
Յեւ գետմանին մատնեց կայսեր՝
Դրդված վոխից արնածաբով.
Վոր տանջանքում արյունահեղձ,
Նա ամոթով խոստովանեց
Սադրանքն ու դավը խոլական,
Վոր զոհն արդար խիզախության
Գլխով տրված է վոսոխին.
Վոր յեթե աջն ահեղ վերին
Չառնի նըրան հովանու տակ,
Այսոր նըրան կգլխատեն
Զինվորական ժողովի դեմ.
Վոր նա նստած է դըժնդակ
Բանտի աշտարակում:

Մեկն ամբոխից ասաւ Նըրանց:
Այնտեղ քանդում են բնն արնոտ
Սևազգեստ հոր աղոթքի տակ
Ու բարձրացնում են սայլի մոտ
Կաղնյա դագաղն յերկու կազակ:

Փախաւ Մաղեպն ահեղ, մենակ,
Առաջն ընկած հեծյալների,
Արյան դաշտից: Մի ահռելի
Դատարկությամբ տանջւում եր նա:
Վոչ վոք Նըրան մոտ չեր գալիս,
Նա չեր խոսում բոլորովին.
Փրփըրած սուրում եր Նըրա ձին:
«Ո՞ւր ե Մարին».— Հասնելով տուն
Հարցրեց Մաղեպը: Լսում ե նա
Պատասխաններ յերկշոտ, տրտում...
Յեւ սարսափով նա աւամա
Բացում ե դուռը սենյակի.
Սենյակը լուռ ե և ամա—
Նա խռովահույզ նետվեց այգին.
Բայց ընդարձակ լըճակի շուրջ
Սովերներում խաղաղաշունչ
Թափուր ե, հետք իսպառ չկա—

Փախաւի—Կանչում ե նա իսկույն
Իրա մարդկանց հավատարիմ,
Իր քաջարի սերդյուկներին:
Նըրանք թըռան: Ձիու փնչոց,
Հետապնդման վայրենի դոչ—
Անդուլ սուրում են քաջ տղերք
Սըրաթըռիչ՝ ամենուրեք:

Վազում են թանգ ակնթարթներ,
Յետ չի գալիս Մարիան դեռ:
Վոչ վոք գիտեր. չկար մի լուր,
Ինչհիւ փախաւ նա, և ինչպէս:
Կըճտում էր ծեր Մաղեպը լուռ:
Իր ծառաները տխրատես
Ու պապանձւած՝ դողում էյին:
Պահած սրտում իր՝ թույնը կեղ՝
Մաղեպը սենյակում փակվեց:
Անկողնի մոտ, մութ սենյակում
Նստած՝ նա աչքը չեր փակում
Տանջանքներով աներկրային:
Ձիավորներն առավոտցան
Մեկմեկ վերադառնում էյին:
Հոգնած էյին ձիերն՝ անչափ:

Սանձ, թամբակալ, սըթար, փորկապ—
Բոլորը փրփուրով պատված
Ջարդված էյին, արյունոտված:
Բայց վնչ վոք լուր բերեց նըրան
Աղջկա մասին թշվառական:
Յեւ հետքն անգամ իր գոյության
Կորով ինչպե՞ս դատարկ հրնչյուն,
Ու տաբաղիւր մայրն եր միայն
Կարիքն ու վիշտը ճաշակում:

ՅԵՐԳ. ՅԵՐՐՈՐԴ

Ձի խանդարում վիշտը խորին
Ուկրայնայի ղեկավարին՝
Հեռուն ձգտել հանդգնամեա:
Իր դիտումի մեջ աներեր,
Շարունակում ե կապը դեռ
Շվեդի հպարտ արքայի հետ:
Մինչդեռ, վոր անվրեպ խաբի
Կասկածանքի աչքերը չար,
Նա կարծեցյալ տառապանքի
Անկողնի մեջ տնքում ե հար,
Բըժիշկներից իր անհամար

Աղերսելով առողջութիւնն:
Վշտեր, ցավեր ու ծերութիւն,
Արգասիքները կըրքերի,
Պատերազմի ու հոգսերի,
Մահւան դաժան կարապետներ,
Նըրան վաղուց են զգետնել
Մահճին: Յեւ նա ունայն յերկրից
Պատրաստ ե հեռանալ կարծես,
Ու կատարել սըբբադան ծես:
Հովվապետին ե նա կանչում
Իր սուտ մահւան մահիճի մոտ
Յեւ ալիքներն իրա նենգոտ
Խորհրդավոր յուզով ոծում:

Որերն անցնում եյին: Մոսկւան
Զուր ե սպասում ամեն վալրկյան
Շվեդներին՝ նյութած թագուն,
Հին թշնամի դամբաններում,
Նըրանց համար հոգեհանգիստ:
Կառլոսը դարձ մի կատարեց
Ու ռազմն Ուկրաինա փոխադրեց:

Յեւ որն հասավ: Մահճից վոստնեց
Մաղիպն, այս տառապլայն անդոր:
Նա, վոր յերեկ դեռ՝ մահամիրձ,

Շիրիմի դըռան, անքում եր խոր:
Պոսթի՛ վոսոխն ե նա այսոր:
Նա սյոժըմ ժիր, գնդերի դեմ
Շողում ե աչքերով վըսեմ,
Յեւ սուր ե նա ճոճում կըրկին
Ու դեպի Դեանան քըշում ձին:
Այդպես այն կարդինալը կեղծ,
Ծըռված կյանքի ծերության տակ
Յերբ Հըռոմի խուլորով պսակվեց,
Դարձաւ ջահել, հաղթահասակ:

Թըռավ համբավը թեւերով,
Ուկրոյնան աղմըկեց խըռով,
«Նա անց կացավ, դավաճանեց,
Կառլի վոտքերի տակ դրեց
Հըլու բունչուկը»: Բոցափայլ
Ծաղեց արնոտ ու վիթխարի
Հրդեհը ժողովրդական
Պատերազմի:

Դժվար ե տալ
Զայրութը, հուրն ահեղ ցարի²⁶:
Թընդում ե նզովքը տաճարում

Պատուեց դահիճը ²⁷ Մաղեպայի
 Դիմապատկերն: Ու վեճերում
 Անդուսպ՝ աղմբկահուշող Ռհադայի
 Ուրիշ մի գետման են ընտրում:
 Յենիսեյի խոսքան ամից
 Կոչուբեյի և Իսկրայի
 Ընտանիքները վըշտալից
 Պյոտր կանչում ե իրեն քով:
 Նա նըբանց հետ արցունք հեղում,
 Նըբանց շոյում ե հեղեղում
 Յեվ նոր պատվով և բարիքով:
 Յասկոտ վոսոխը Մաղեպի,
 Ծերուկ Պալեյը — հեծվորն անահ,
 Սուրում ե աքոորից դեպի
 Յարի բանակն — Ուկրայինա:
 Լըքված ե բունտն արդեն անտեր,
 Կոճղի վըբա քաջի նըման
 Մեռնում ե Չեչեն ²⁸ անվահեր՝
 Զապոռոժի քաջ առաման:
 Յեվ դու, ընտրյալըդ ռադմական
 Փառքի, սաղավարտի սիրուն
 Թագը թողած, որհասդ ե արդ,
 Դու վերջապես տեսար հեռվում

Պոլտավայի պատերն հըպարտ:

Յեւ ջարը զորքն աշնտեղ նետեց:
Անցան գնդերն ինչպես մըրբիկ—
Յերկու բանակը դաշտի մեջ
Շուրջկալ արին իրար ճարպիկ:
Խիզախ մարտում հաճախ ջարդված,
Ու կանխորոք արյամբ հարբած,
Դիպչում ե, վերջապես, կըրկին
Ահեղ մարտիկը մարտիկին.
Տեսնում ե կառը վըրդովված
Վոչ թե կույտերը խեղճ, ցրված,
Նարվյան փախըստականների,
Այլ գիծը գնդերի—փայլուն,
Արագընթաց, զգաստ, հըլու—
Յեւ շարքն անպարտ սըվինների:

Բայց նա վճռել ե անսասան—
Մարտն սկսել առավոտյան:
Քընած ե խոր բանակը Շվեդ:
Վըրաններից մեկում միայն
Զգուշ խոսում են իրար հետ:

«Վոչ, յես տեսնում եմ, Որլիկդ իմ,

Շտապեցինք մենք անտեղի,
 Հանդուգն ու վատ եր իմ հաշիվն
 Ու վոչ մի շահ մեզ չի բերի:
 Տեսնում եմ յես, կորած ե, արդ,
 Իմ նըպատակը: Ի՞նչ անել:
 Վերկպումը շատ ե մեծ. յես աչդ
 Կառլի հանդեպ սըխալվեցի:
 Տըղա յե նա քաջ, առնացի.
 Հաջողությամբ, իհնրկե, նա
 Յերկու մարտ կ'սարքի,
 Նա անվեհեր կըսլանա
 Դեպի վոսոխն իր՝ ընթրիքի,²⁹
 Կարող ե նա նաև ուսմբին
 Լոկ ծիծաղով պատասխանել.³⁰
 Ու գիշերով թագուն անցնել,
 Ռուս զինվորից ել անխափան,
 Բանակի մեջ թըշնամական.
 Ինչպես այսոր՝ վըռել գետին
 Կաղակին քաջ ու խոր վե՛րքին
 Խորունկ վերքով տալ պատասխան,³¹ —
 Բացց նա չե, վոր պիտի կըռվի
 Ընդդեմ հսկա ինքնակալի:
 Ուղում ե բախար, զերթ վաշտեր,

Նա խաղացնել թըմբուկի տակ:
 Նա կույր, համառ ե, անհամբեր,
 Թեթևամիտ, գոռող ու տաք:
 Աստված մեր բախտը գիտենա.
 Թշնամու նոր ուժերը նա
 Չափում ե իր փառքով անցած:
 Նա կըփշրի յեղջյուրն անդարձ:
 Ամոթ. ծեր հասակում տարվել
 Այս ուղմական շրջմուխով:
 Նրա քաջությամբ խանդավառվել,
 Հարբել իր վաղանցուկ փառքով
 Զերթ ամոթխած աղջիկ:

ՈՐԼԻԿ

Կովին

Դեռ կսպասենք: Կարող ենք դեռ
 ՊԵՏՐՈՍԻ հետ խոսել կրկին.
 Դեռ կարելի չե վեճն հարթել:
 Կովում մեզնից լավ ջարդ կերած՝
 Կըհաշտվի ցարն անկասկած:

ՄԱԶԵՊԱ

Վոչ, ուշ ե: Ռուս թագավորին

Հընար չկա հաշտվել ինձ հետ,
Վաղուց ե վըճըռված հավետ
Ճակատագիրն իմ: Շատ ե հին
Իմ վոխն այրող: Աղովի մոտ
Յես մի անգամ մինչ առավոտ
Նստած եյի խըրախճանքի
Դաժան ցարի վըրանի տակ:
Փըրփըռում եյին գինու թասեր
Ու նըրանց հետ զըրույցը մեր:
Խոսք նետեցի յես համարձակ:
Ջահել հյուրերը վախեցան —
Նա, մոլեգնած, թասը նետեց
Ու բըռնելով ծերունական
Բեխերըս՝ ինձ թափահարեց:
Այնժամ զսպած զայրույթս անգոր՝
Յես ինձ տըվի վրեժի չերդում
Յեվ աչն կըրում եմ մինչ այսօր,
Ինչպես վոր մայրը արգանդում
Կըրում ե իր յերեխային:
Հասել ե ժամն որհասային:
Նա իմ մասին հուշեր, աչսպես,
Պահպանելու յե մինչև վերջ:
Նըրան պահված պատիժն եմ յես,

Փուշ եմ նըբա պսակի մեջ.

Կըտար տոհմիկ նա քաղաքներ,
Կյանքի ժամերը ցանկալի,
Վոր անցյալի նըման բռներ
Մաղեպայի բեխերն ելի:
Բայց կա դեռ հույս: Մեր բախտը դեռ
Վաղն արշալույսը կըլըճուի:

Լըռեց: Փակում ե իր աչքերն
Այդ դավաճանը դուս ցարի:
Վառվեց այդի հըրդեհը նոր
Արդեն դաշտում, բլրի լանջին
Վռնում ե ումբը: Մուգ բոսոր
Փարվում ե ծուխը յերկնքին
Առավոտյան շողերում ջինջ:
Գնդերը շարքը սեղմեցին:
Հըրաձիգներն յեկան ցրիվ
Թըփերի մեջ: Արկը գոռում,
Սուլում են գընդակներն անթիվ
Ու պաղ սվինները՝ կառկառվում:
Հաղթանակի սիրած վորդիք,
Շվեդներն, առաջ են նետվում ձիգ
Մարտկոցների կրակի միջով.

Ալեկոծվում ե այրուձին,
 Հետքովն իր՝ հետևակն ըշտապ,
 Յիվ, ծանրակուռ իր ամբուխամբ,
 Ուժ ե տալիս նըրա դրոհին:
 Որհասական դաշտը մարտի
 Թնդում, վառվում ե բոցակեղ,
 Բայց ռազմի բախտը՝ շեշտակի
 Արդեն ժպտալ ե սկսում մեզ:
 Գումարտակաները, յետ նետված
 Համադարկով ու շրփոթված,
 Ընկնում են անդադար, ցրվում,
 Ռոզենն ե նահանջում նեղված,
 Ու Շլեպենբախն անձնատրվում:
 Շվեդին նեղում ենք մարտ առ մարտ,
 Խամբում ե դրոշն նրա հին փառքով,
 Յուրաքանչյուր մեր քայլը, արդ,
 Սըրբազործում ե արնազարդ
 Ռազմի աստվածն իր կընիքով:

Այնժամ վերից վոդեշընչված՝
 Կանչում ե Պյոտրը Թնդալից.
 «Ինպ գործը, տեր ընդմեղ»: Վրանից,
 Մոտիկներով շրջապատված,

Յեղնում ե նա: Աչքերը վառ
Ցոլում են: Դեմքն ե սարսելի:
Արագ են շարժումներն անան:
Նա գեղեցիկ ե, սքանչելի,
Աստվածային ամպրոպն ե նա:
Յեկավ: Նըրան նըժույգ տըվին:
Հանդարտ ե նժույգը ժիր, չեռուն:
Զգալով հուրն որհասային՝
Դողաց: Նա շեղ նայեց հեռուն
Ու թռավ ռազմի փոշում խըռով—
Հըպարտ՝ հըզոր իր հեծյալով:

Արդեն կեսոր ե: Տոթ ե կեղ
Հանգչում ե ռազմն հնձվորի պես:
Այնտեղ սուրում ե մի կազակ:
Գնդերն ախտեղ մըտնում են շարք:
Լըռեց մուգիկը մարտական:
Բըլուրներն ի վըրա, կարկամ,
Լըռեց մի պահ թնդանոթի
Մոռնչը գոռ և անոթի:
Թնդացնելով դաշտն անսահման՝
Հեռվում ուռա վորոտացին.
Տեսան գնդերը Պեսոսին:

Պնդերի դեմ սուրում ե նա՝
Հըպարտ ու յերջանիկ, դերթ մարտ:
Ահքով լավում ե դաշտըն՝ անան:
Իր յետեից անցան անպարտ
Պյոտի ճուտերը քաջարի—
Բախտախաղում այս աշխարհի,
Ռադմի գործում, պետության մեջ,
Նըրա վորդիքն ու ընկերներ՝
Շերեմեթեն ազնվական,
Յեվ Բըլնալը, Բոուրը, Ռեպնին,
Նաև բախտի այն սիրելին,
Իշխանավորն ու կիսաբքան:

Յեվ վիրավոր, գունատ, լըռին,
Պատգարակում, հավատարիմ
Ծառաների ուսին բազմած,
Իր մարտական ջոկատների
Կապույտ տողանցների դիմաց
Յերևաց Կառլը: Հերոսի
Զորավարներն իր հետ ելին:
Թաղված եր նա խոհերում խոր:
Շըվիթ հայացքը անսովոր
Մի խըռովմունք եր գըծագրում:

Յանկալի մարտն ասես կառլին
 Տարակուսանք եր պատճառում...
 Յեվ նա ձեռքի թույլ շարժումով
 Առաջ վարեց գընդերն իրա,
 Շարժեց առաջ ոռւսների վրա:
 Նրանց հետ գնդերը ցարական
 Ծլխում, դաշտում, իրար յեկան:
 Թընդաց Պոլտավյան մարտն ահեղ:
 Հըրի մեջ, թեժ կարկըտի տակ,
 Վորպես կենդանի ամբարտակ,
 Նոր շարքն ընկնող շարքերի տեղ
 Սեղմում ե ավին: Վորպես ամպրոպ՝
 Հեծյալ գընդերը քառատրոփ,
 Սուսեր, սանձեր զնգացնելով,
 Բաղխվում, հնձվում են խոլ թափով:
 Ռումբերը չուգունն չորս կողմ
 Պայթում, ցըրում, փորում են հողն
 Ու կիտելով դիերն անվերջ՝
 Թշշում արյան լըճերի մեջ:
 Շվեդ, ոռւս, խոցում ե խոր, թրատում,
 Թըմբուկ ե, կանչ ե կըռճալուսն,
 Վորոտը թնդանոթների,
 Զիու գոփյուն, խրխինջ, տնքոց,

Ամեն կողմ մահ, դժոխք ու բոց:

Տաղնապներում այդ խուլ, խըռով,
Ներշնչումի հայացքներով,
Զորավարները սառնագին
Նայում, են ճակատամարտին,
Մարտաշարժերն անդուլ դիտում,
Կռահում կորուստ ու հաղթություն
Յեւ իրար հետ խոսում կամաց:
Բայց ուսական արքայի մոտ
Ո՞վ է ռազմիկն այն տարիքոտ:
Յերկու կազակներին հենված,
Բորբոքվելով սրտով կըրքոտ,
Նա հերոսի վարժ աչքերով
Դիտում է ռազմը մեծախռով:
Այլեւս չի նստի նա ձի,
Նա զառամել է աքսորում
Յեւ կազակները բոցարյուն
Եւ Պալեյի աղաղակից
Ամեն կողմից չեն հավաքվի:
Բայց ե՞ր աչքերը փայլեցին
Ու զայրույթի գիշեր մթին
Ծածկեց նըրա ճակատը ծեր:

Ի՞նչը նըրան, արդ, կըհուզեր:
Գուցե տեսաւ ռազմի բոցում
Նա Մաղեպլին իր թշնամի,
Յեւ իր տարիժն ե անիծում
Այդ գինազուրկը ծերունի

Մաղեպլը խոհերում սուզված՝
Մարտն եր դիտում՝ շրջապատված
Խըռովարար կազակների,
Ավագների, սերդյուկների
Ու հարազատների խմբով:
Կրակոց պայթեց հանկարծակի,
Ու յետ դարձաւ Մաղեպլը ծեր:
Վայնարովսկու ձեռքի մեջ դեռ
Ծրխում եր փողը մուսկետի:
Մի քիչ այն կողմ ընկած դետին
Ջահել կազակն եր արյան մեջ,
Իսկ ձին, փոշոտ ու փրփըրած,
Վայրախրխինջ, հեռուն սուրաց
Կըրակների միջով անշեջ:
Գալիս եր Մաղեպլի վըրա
Կազակը՝ սուրը մերկ ձեռքում,
Աչքերում խենթ կատաղություն:

Ծերուկը մոտ քշեց նըրան,
 Հարցեր տըվեց: Սաղայն կապակն
 Արդեն փըշում եր շունչը տաք:
 Մարմող տեսքով սպառնում եր գետ
 Նա Ռուսիայի նենգ թշնամուն:
 Մըռայլ եր դեմքը մահամուժ
 Յեւ Մարիի անունն անուշ
 Հաղիւ՛լ եր թոթովում լեզուն:
 Բայց մոտ ե ժամը հաղթության,
 Ուռն, շվեդները նեղն ընկան
 Ո՛ր, վեհ վաչքէյան, ո՛ր, վեհ սպառկեր,
 Կրկին հարված մի անվեհեր—
 Արդեն փախչում ե թշնամին: ³²
 Յեւ յետևից—մեր անբուձին:
 Թըրերն են ջարդելով ծովում:
 Դաշտում գիերը փովեցին,
 Ինչպես մորեխն ե սև փովում:

Նստած ե Պյոտր խնճույքի:
 Հըսարտ ե, սլարդ ե և փառքով
 Լիքն ե հայացքն իր անսասան:
 Յեւ գեղեցիկ ե, հոգեթով
 Նըրա խընճույքն արքայական:

Նա իր զորքի կանչերի տակ
Հյուրասիրում և մեծաբար
Յեւ զորավարներին իր հին,
Յեւ զորավարներին ոտար,
Գըզվում և վեհ գերիներին
Ու բարձրացնում թասեր փրփրած
Իր մեծ վարպետների կենաց:

Բայց ո՞ւր և հյուրը առաջին
Յեւ ուսուցիչն անդ մեր ան,
Վորի հանդգնությունը հին
Փշրեց հաղթողը Պոլտավյան:
Յեւ ո՞ւր և նա, Մազեպը նենդ,
Ո՞ւր և փախել Հուդան, չկա:
Ե՞ր չե արքան հյուրերի մեջ
Ու դավաճանը կոճղի վրա: ²³

Սուրում և մերկ ստեպներով
Կառլոսի հետ Մազեպը ծեր:
Փախչում են: Նույն ճակատագրով
Նըրանք իրար են միացել:
Մոտիկ վրտանդ, կատաղություն
Սրբալին ույժ են ներշնչում:
Նա ծանրը վերքն իր մոռացավ:
Գըլուխը կախ սուրում և ձիգ

Նա՛ հալածված ոռւս բանակից,
Հավատարիմ նրա մարդիկ
Հազիվ հասնում են յետևից:

Հառած հայացքը վորպես նետ
Ստեպի անծայր հեռուներին՝
Ծերուկ Մա...եպը նըրա հետ
Ասպանդակու ե շտապ իր ձին
Դեմից մի ագալ, կ եր... ի՞նչ,
Մաղեպը մի՞թե վախեցավ:
Ինչո՞ւ արագ նա սլացավ
Ագարակի մոտից հեռուն:
Գուցե աչդ բակը և այդ տունն
Ու այդ այգին ամայացած
Յեւ դուռը բաց խոպան դաշտում
Նըրան ինչ վոր վաղուց անցած
Մի պատմությո՞ւն են հիշեցնում:
Դահլիճը սուրբ անմեղության,
Ճանաչեցի՞ր պատկերն այս տան,
Այս տան, յերբեմն մեծանուն,
Ուր դու սիրով, գինով հարբած,
Յերջանկությամբ շրջապատված,
Ուրախ կատակ եյիր անում:

Ճանաչեցիր սուրբ ոթեանն,
Ուր այն հրեշտակն եր անբասիր,
Այգին, յերբ մուտ գիշերում այն
Դու ստեպ տարար... ճանաչեցիր:

Գիշերն ստեպն ահա ստվերեց:
Կապուտաջուր Դնեպրի ափին,
Խավարաշուք ժայռերի մեջ,
Սթափ հանձնըվել են մըրափին
Թշնամիները Պետրոսի:
Խաղաղ հանգիստը հերոսի
Ջեն խանգարում խոհերը: Նա
Պոլտավյան ջարդը մոռացավ:
Սակայն շրփոթ ե, չարադավ
Մազեպի քունը: Անխընա
Տանջում ե նրան մըռայլ հոգին:
Հանկարծ խավար լըռության մեջ
Նըրան կանչում են: Նա զարթնեց:
Նայում ե: Մատը թափ տալով
Մեկը հակվել ե իր վըրա:
Ցնցվեց, կարծես կացնի ահով...
Մազեպի դեմ, մազերը բաց,
Փայլուն աչքերը ներս ընկած,

Քուրճերի մեջ, նիհար, գռնատ,
լուսնի լույսով կանգնած և նա...
«Դո՞ւցե չերազ ե... դո՞ւ... Մարի»:

ՄԱՐԻԱ

Ա՛խ, լ'էռ կաց, լուռ, հողիս, հենց
նոր
փակվեց աչքերն իմ հորն ու մոր...
կաց... կլքեն մեզ—մի անի:

ՄԱՋԵՊ

Մարի, ուշքի յեկ, խեղճ աղջիկ,
Աստված իմ... Ումն հմ տեսնում, ղում:

ՄԱՐԻԱ

Լքսիր. ի՞նչ խորամանկ մ արդիկ
Ծիծաղելի բան են պատմում:
Իբրև գաղտնիք, նա ինձ պատմեց,
Թե մահացել և հաշրըս խեղճ.
Յեզ ցուլց ավազ նա ինձ կամաց
Ճերմակ գլուխը—տե՛ր աստված,
Բամբասանքից ել հւր փախչել,

Այդ գըլուխը, լըսում ես ինձ,
Իսկի մարդու գըլուխ ել չեր,
Գայլի գըլուխ եր, ան թե ինչ:
Ինչո՞վ եր ինձ խափում այդպես.
Տանջում առանց ամաչելու:
Յե՛վ ի՜նչ նըպատակով, վոր յես
Չըփախչե՛լի՜ քեզ հետ: Ինչո՞ւ:

Լըսում եր խոր վըշտով նըբան
Իր սիրեկանը ծեր, դաժան:
Բայց մտքերի փոթորկի մեջ
Խոսում եր նա. «Համենայն դեպս՝
Հիշում եմ դաշտը... տոնը մեծ...
Ամբոխ... յերկու մեռած մարմին...
Յե՛վ մայրըս ինձ տարավ հանդես...
Ո՛ւր եյիր դու... Քեզնից բաժան
Ի՞նչ եմ շըջում յես կես գիշեր:
Տուն գընանք: Մութ ե, անազան:
Տեսնում եմ, անխ, գըլուխս դեռ
Դատարկ հուզումներով ե լի.
Յես քեզ ուրիշի տեղ դրի,
Ծերուկ: Ինձ թող: Հայացքըդ նենդ
Ու ծաղրական ե, ահադդիկ:
Հտպիտ ես դու: Նա՛ գեղեցիկ.

Նրա աչքերում փայլում ե սեր,
Նրա խոսքերը մեղմ են, տաք,
Բեխեր ունի ձյունից ճերմակ,
Քոնին՝ արյունն ե չորացել»:

Յեւ ծիծաղեց վայրի ճիչով,
Յեւ դեռատի վիթից թեթև,
Թըռավ, փախավ թռչկոտելով
Ու չըքացավ գիշերում սև:

Հարվում եր մութը Այգն եր ալ:
Բոցն սկսել եր թեփանալ:
Կաղակն եր ալդ ցորեն խաշում,
Դնեպրի ափին թիկնապահներն
Արդեն ձիերն են լողացնում:
Կառլը զարթնեց, «Ոհ, ժամ ե, վեր,
Զարթնիր, Մադեպա, Լուսացավ:
Մակայն վաղուց ե նա արթուն,
Նրան ուտում են վիշտ ու ցավ,
Շունչը խեղդված ե կոկորդում:
Յեւ նա թամբում ե լուռ իր ձին,
Սուբում փախչող արքայի հետ:
Նրա աչքերը փայլեցին
Զարհուրելի բոցով, յերբ նա

Տըվալ հրաժեշտն իրա վերջին
Իր հայրենի յեզերքներին:

Անցաւ մի դար — և թնչ մընաց
Հըզոր, հըպարտ այդ ալրերից,
Կամքով լեցուն այդ կրքերից,
Նըրանց սերունդն անցաւ անդարձ —
Նաև հետքերն անհետացան
Արնոտ գործի ու հաղթության:
Յեւ հյուսիսի պետության մեջ,
Նըրա բախտի մեջ մարտական,
Բարձրացըրիր արձանդ մեծ
Լոկ դու, հերոսըդ Պոլտավյան:
Յեւ աչն յերկրում, ուր թևավոր
Շարքերը հողմաղացների
Խաղաղ պատով են պաշարում
Խոպան պատնեշը Բենդերի,
Ուր գոմեշներն են թափառում
Այն ռազմական թմբերի շուրջ —
Ավերակները տրամաշունչ
Մի խորտակված տաղավարի,
Յերեք մամռոտ աստիճաններ
Հողում թաղված, պատմում են դեռ

Համբաւը շվեդ թագաւորի:
 Ուր յետ մղեց հերոսն այն խենթ,
 Իր տընային ծառաների
 Ամբոխի մեջ ինքը մենակ,
 Հուժկու գըրոհը թուրքերի,
 Ու նետեց թուրը բունչուկի տակ:
 Յեկվորն այնտեղ գուր պիտ հիմի
 Փնտռի դամբանը գետմանի—
 Նա չի հիշվում վաղուց ի վեր,
 Միայն սրբոց հանդեսներում
 Նըրան նըզովք են վորոտում
 Տաճարներից—տարին մի հեղ:
 Բայց այն դամբանը կա, վորտեղ
 Ննջում են աճյունները սառն
 Յերկու անմեղ նահատակի.
 Պատսպարեց նըրանց հոգին
 Յեկեղեցին սիրողաբար ³⁴
 Շիրիմների շարքում արդար:
 Դիկանկայում ծաղկում է հին
 Կաղնիների շարքը հսկա,
 Բարեկամի ձեռքով տընկած,
 Նըրանք պատմում են թոռներին
 Նահատակված նախորդներին

Մասին: Բայց դուստրը հանցավոր...
Ավանդությունը իր մասին
Լըռում եւ իր տառապադին
Վիճակը, վերջը ահավոր
Վարագութեամբ են մեղանից
Թանձր մութով: Մեկ-մեկ միայն
Աշուղը կույր ուկրայական
Յերբ գյուղական համայնքի մեջ
Գետմանի յերգն ե ծնկում,
Այդ մեղապարտ աղջկա մասին
Հարեանցի խոսք ե նետում
Կազակ ջահել աղջիկներին:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1 Վասիլի Լեոնտյեվիչ Կոչուբեյ, գլխավոր դատաւոր, այժմյան կոմսերի նախնիքներից մեկը:

2 Хутор (աղարակ) — քաղաքամերձ տուն:

3 Կոչուբեյն ուներ մի քանի աղջիկ. նրանցից մեկն ամուսնացած էր Մազեպայի քեռորդի Ուրի-դովսկու հետ: Նա, վորի մասին այստեղ հիշատակվում է, կոչվում էր Մատրյոնա:

4 Մազեպան իրոք ուզել էր իր սանուհուն, բայց մերժում ստացել:

5 Ավանդությունը Մազեպային է վերագրում մի քանի յերգեր, վորոնք մինչև այժմ մնացել են ժողովրդի հիշողության մեջ: Կոչուբեյն իր ամբաստանագրի մեջ նույնպես հիշատակում է հայրենասիրական մի տաղերգություն (դուժա), վոր իբր թե հորինել էր Մազեպան: Այդ տաղը նշանավոր է վոչ միայն պատմական տեսակետից:

6 Բունչուկ և բուլավա (դրոշակ և գուրջ)—գետմանական աստիճանի նշաններ են:

7 Տես Բայրոնի Մազեպան:

8 Գորոշենկո, հին Մալոռոսիայի հերոսներից մեկը՝
ռուսական տիրապետութեան անհաշտ թշնամիներ:

9 Գրիգորի Սամոյլովիչ, Պետրոս I-ի թագավորու-
թեան սկզբում Սիբիր աքսորված գեոմանի վորդին:

10 Սիմյոն Պալեյ, խմբագրության գնդապետ, քաջ
ձիավոր. ինքնագլուխ ասպատակությունների հա-
մար աքսորված եր Յեննսեյսկ՝ Մազեպայի գանգա-
տով: Յերբ վերջինս դավաճան դուրս յիկավ, ապա
Պալեյը նույնպես, իբրև նրա վաղուցվա թշնամին,
հետ կանչվեց աքսորից և ներկա դռնվեց Պուտա-
վայի ճակատամարտում:

11 Կոստյա Գորդեյենկո, զապորոժյան կողակեն-
քի բանակապետ (кошевой) ատաման: Հետագայում
անձնատուր յեղավ Կարլ XII-ին: Գերի վերցվեց և
գլխատվեց 1708 թ.:

12 20,000 կողակենք ուղարկվել էին Լիֆլանդիա:

13 Մազեպան մի նամակում կշտամբում և Կոչու-
բեյին այն բանի համար, վոր նրան կառավարում և
իր կինը, հսլաւս և բաւժւամիս:

14 Իսկրա, պոլտավյան գնդապետ, Կոչուբեյի ըն-
կերը, նրա համախոհը և բախտակիցը:

15 Յեզուիտ (ճիզվիտ) Զալենսկի, իշխանուհի Դու-
լ'սկայա և ինչ վոր բուլղարացի արքեպիսկոպոս,
իր հայրենիքից աքսորված, Մազեպայի դավաճանու-
թեան գլխավոր գործակալներն էին: Վերջինս
մուրացկանի կերպարանքով յերթեկեկում եր Լեհաս-
տանից Ուկրաինա:

16 Այսպես էին կոչվում գեոմանների հրովար-
տակները:

17 Ֆիլիպ Ուրլիկ, գլխավոր գրագիր, Մազեպայի մտերիմ խորհրդականը, վերջինիս մահից հետո (1710) Կարլ XII-ից ստացավ մալոռոսական գետմանի դատարկ տիտղոսը: Հետագայում ընդունեց մահմեդական հավատը և մեռավ Բինդերում մոտ 1736 թվին:

18 Բուլավին, Դոնի կազակ, վորն ըմբոստացել եր մոտավորապես այդ ժամանակ:

19 Գաղտնի քարտուղար Շաֆիրով և կոմս Գոլովկին, Մազեպայի բարեկամներն ու հովանավորները. նրանց վրա պետք է ընկնի, ըստ արդարության, ամբաստանողների դատի և մահապատժի սարսափը:

20 1705 թվին: Տես. Բ. Կամենսկու Մալոռոսիայի պատմության ծանոթությունները:

21 Ղրիմի վրա կատարված անհաջող արշավանքի ժամանակ, Կազի-Գիրեյը առաջարկեց նրան միանալ իրեն և միատեղ հարձակվել ռուսական զորքի վրա:

22 Իր նամակներում նա գտնգատվում եր, թե ամբաստանողներին խիստ թեթև են տանջել և անդադար պահանջում եր նրանց մահապատժը, համեմատում եր իրեն Սուլթանայի հետ, վորին անմեղ տեղ զրպարտել եյին անորեն ձերուներները, իսկ կոմս Գոլովկինին՝ Դանիել մարգարեյի հետ:

23 Կոչուբեյի գյուղը:

24 Արդեն մահվան դատապարտված Կոչուբեյը տանջանքի յեր յենթարկվել գետմանի զորամասում: Թշվառի պատասխաններից յերևում է, վոր նրան հարցաքննել են իր թագցրած գանձի մասին:

25 Գետմանական զորքը (сердюки) պահվում էր գետմանների սեփական ծախքով:

26 Իր սովորական արագությամբ և յեռանդով Պետրոսի ձեռք առած ուժեղ միջոցները Ուկրաինային պահեցին հնազանդության մեջ:

« 1708 թ. նոյեմբերի 7-ին, Թաղավորի Հրովարտակով, կազակներն իրենց սովորության համաձայն ազատ ձայներով գետման ընտրեցին՝ ստարոդուրյան գնդապետ Իվ. Սկորոպադսկուն:

« Ամսի 8-ին Գլուխով յեկան Կիևի, Չերնիգովի և Պրեյասլավի արքեպիսկոպոսները:

« Իսկ 9-ին նույն ավագերեցները հրապարակով, նղովեցին Մազեպային, միևնույն ուրը այդ դավաճան Մազեպայի պերսոնը (խրովիլակը) դուրս բերին և հանեցին ասպետական նշանը (վորը հաղթած էր այդ խրովիլակի վրա ժապավենով) հիշյալ պերսոնը նետեցին դահճի ձեռքը, դահիճը վերցնելով այն և կապելով պարանից, քաշ տվեց փողոցով և հրապարակով՝ նույնիսկ մինչև կախաղանը և հետո կախեցին:

« Գլուխովում իսկ ամսի 10-ին մահապատժի յենթարկեցին Չեչելին և մյուս դավաճաններին...» (Պետրոս Մեծի որդիքը):

27 մալոռոսական բառ (каш) - դահճ:

28 Չեչելը կայազորին պաշտպանեց Բատուրինին իշխան Մենշիկովի զորքերի դեմ:

29 Դրեզդեն՝ Ավգուստ Թագավորի մոտ. Տես Voltaire Hist. de Charles XII.

30 — Ահ, ձերդ մեծությունն, առումք... — «Ի՞նչ ընդհանուր բան կա ուումքի և նամակի միջև, վոր քեզ թելադրում եմ, գրիր»։ Այդ պատահել է ավելի հետո։

31 Գիշերով Կարլը անձամբ մեր բանակատեղը դիտելիս, հանկարծակի հանդիպեց կրակի շուրջը նըստած կազակներին։ Նա ձին քշեց ուղիղ նրանց մոտ և կրակելով նրանցից մեկին սեփական ձեռքով ըսպանեց։ Կազակները յերեք անգամ կրակ բաց արին նրա վրա և վտռելից խիստ վիրավորեցին։

32 Իշխ. Մենշիկովի հիանալի կարգադրությունների և զործողությունների շնորհիվ ճակատամարտի բախտը վորոշվում էր նախապես։ Կռիվը տեկց հազիվ յերկու ժամ։ Վորովհետև (ասված է Պետրոս Մեծի որդրում) անպարսելի պարոն Եվդոկերը շուտով իրենց կոնակը ցույց տվին, յեվ մեր զորքերից քեցամու վողջ բանակը ջախջախվեց։ Պետրոսը հետագայում շատ բան ներեց Դանիլիչին¹ այն ծառայությունների համար, վոր մատուցել էր այդ որը դեներալ իշխ. Մենշիկովը։

33 L'Empereur Moscovite pénétre d'une joie qu'il ne se mettait pas en peine de dissimuler (կային և ուրախանալու պատճառներ) recevait sur le champ de bataille les prisonniers qu'on lui amenait en foule et demandait à tout moment: où est donc mon frère Charles?

... Alors prenant un verre de vin: A la santé,

dit—il, de mes maîtres dans l'art de la guerre!—Renschild lui demanda: qui étaient ceux qu'il honorait d'un si beau titre. «Vous, Messieurs les généraux Suedois», reprit le Czar.—Votre Majesté est donc bien ingrate, reprit le Comte, d'avoir tant maltraité ses maîtres.¹

34 Իսկրայի և Կոչուբեյի գլխավորած մարմինները հանձնվեցին ազդականներին և թաղվեցին Կիեվի վանքում. նրանց գերեզմանի վրա քանդակված է հետևյալ տապանադիրը.

«Ո՛վ անցորդ, վոր չգիտես, թե ում աճյունն է այստեղ թաղված, քանի վոր տանջանքն ու մահը հարկադրել են մեզ լուռ մնալ, այս քարը լեզու կառնի և կհայտնի քեզ. և հանուն ճշմարտության և հավատարմության առ մեր միապետը լմպեցինք,

1 < Մոսկովյան կայսրը, լցված մի ուրախությամբ վոր նա չէր ջանում թագցնել, ուղղամաղաշտի վրա ընդունում էր գերիներին, վորոնց խմբովին բերում էին նրա մոտ, և ամեն բոպե հարցնում էր. «Իսկ ո՞ւր ե իմ յեղբայր Կարլը»

. Սյն ժամանակ բարձրացնելով գինու բաժակը, նա ասաց. «Ռազմական արվեստի մեջ իմ ուսուցիչները կենացը: Ռենշիլդը հարցրեց նրան. այդ գեղեցիկ տիտղոսով ո՞ւմն ե նա մեծարում: «Ձեզ, պարոն շվեդացի դեներալներ»—պատասխանեց ցարը: —Ուրեմն, ասաց կոմսը, ձերդ մեծությունը շատ յերախտամոռ ե իր ուսուցիչների հետ այդքան վատ վարվելու համար» >

չարչարանաց և մահու բաժակը, Մագեպայի չարագործությամբ, մենք հավետ արդար, կացնով գլխատված, հանգչում ենք սույն այս վայրում Տիրամոր, վորը պարգևում և իր ծառաներին կյանք հովիտնական:

1708 թվականի հուլիս ամսի 15-ին, զորաց բանակատեղում, Բելայա ցերկովից այն կողմը՝ Բորչապովեցում և Կովչեվոյում, գլխատվեցին՝ ազնվատոհմ Վասիլի Կոչուբեյը, գլխավոր դատավոր, Իոանն Իսկրան, Պուտավյան գնդապետ: Իսկ նրանց մարմինները հուլիսի 17-ին բերվեցին Կիեվ և նույն օրը Սրբուհի Պեչերսկայայի մենաստանում թաղվեցին սույն այս վայրում:

«Պուտավա» պոեմը դրված և 1828 թ. հոկտեմբերին կարճ ժամանակում: Պոեմի առաջին հրատարակությունն (1829 թ.) ուներ հետևյալ առաջաբանը.

«Պուտավայի ճակատամարտը Պետրոս Մեծի թագավորության ամենից կարևոր և ամենից բարևախտ իրադարձություններից մեկն է: Նա ազատեց նրան ամենավտանգավոր թշնամուց, ամրապնդեց ռուսական տիրապետությունը հարավում. ապահովեց նոր հիմնարկությունները հյուսիսում, և պետությանն ապացուցեց ցարի կատարած բարեփոխության հաջողությունն ու անհրաժեշտությունը:

Շվեդական թագավորի սխալն առածի կարգ և անցել: Նրան մեղադրում են անզգուշություն համար. Լևկրախոյի վրա նրա կատարած արշավանքը հա-

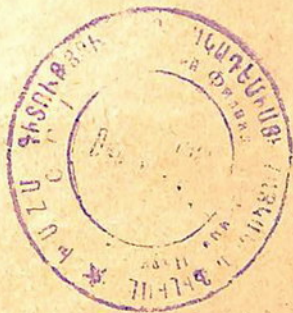
մարում են անխելքություն: Քննադատներին չես
դոհացնի, մանավանդ ձախողությունից հետո: Մա-
կայն և այնպես Կարլը այդ արշավանքով խուսափեց
Նապոլեոնի փառավոր սխալից. նա չքայլեց Մոսկվա-
յի վրա: Յեղ կարող էր արդյոք նա սպասել, Վոր
միշտ անհանգիստ Մալոուսիան չի վողբելով իր
գետմանի որինակով և չի ըմբոստանա Պետրոսի քն-
առաջվա տիրապետության դեմ, Վոր Լեվին Հառապը
յերեք որ իրար վրա կջախջախի, Վոր վերջապես
25 հ. շվեդներ, իրենց թագավորի առաջնորդությամբ,
կփախչեն նարվայի փախստականների առաջ: Պե-
տոսն ինքն յերկար տատանվում էր, խուսափելով
դիտավոր մարտից՝ վազեց չափազանց վաճառվոր
զործի: Այս արշավանքում Կարլ XII-ը ավելի սպաս-
քան յերեք վստահում էր իր բախտին. սա տեղի
տվեց Պետրոսի հանճարին:

Մազեպան այդ դարաշրջանի ամենանշանավոր դեմ-
քերից մեկն է: Գրողներից վոմանք ուղեցին դարձ-
նել նրան ազատության հերոս, նոր Բողդան Խմել-
նիցկի: Պատմությունը նրան ներկայացնում է նեն-
գությունների և չարագործությունների մեջ յեփված
փառասեր, իր բարերար Սամոյլովիչի զրպարտիչը, իր
անբախտ սիրուհու հոր կորստյան սպառնալիք, Պետրո-
սի դավաճանը նրա հաղթանակից առաջ, Կարլի դա-
վաճանը նրա պարտությունից հետո. յեկեղեցու
կողմից նդովված նրա հիշատակը չեր կարող խու-
սափել և մարդկության անեծքից:

Մեկը ռոմանտիկական վեպիկում Մազեպային

պատկերել ե վորպես վախկոտ ծերունի, վորը գունատվում ե զինված կնոջ դիմաց, հնարում ե նրբացած արհաւիրքներ, վորոնք պիտանի յեն ֆրանսիական մելոդրամայում, և այլն: Ավելի լավ կլիներ զարգացնել և բացատրել խռովարար գետմանի իսկական խարակտերը, առանց քմահաճորեն աղավաղելու պատմական դեմքը:

1829 թ. հունվարի 31.»

Թարգմանեց՝ Ն ա յ ի Ր ի Ջ ա Ր յ ա ն

Պատ. խմբագիր՝

Տեխ. խմբագիր՝ Լ. Ո հ ա ն յ ա ն

Սրբագրիչ՝ Ա. Ա. Բ զ ա ք ա ն յ ա ն

Գլխավոր լրագր Կ— 4494

Հրատ. 3995, դլավ. լրագ. պատվեր 172, տիրած 3000

Հանձնված և արտադր. 27 հունվարի, 1937 թ.

Ստորագրված և տպագրության 10 փետրվարի, 1937 թ.

Պետհրատի տպարան, Յերեվան, II Կնունյանցի, 4

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0037798

803

